

DÜNYA'DA YERLEŞMELER

İlk Yerleşmeler ve Yerleşmelerin Gelişimi

Yerleşme: İnsanların meskenleri ile birlikte yaşadığı ve yararlandığı alanların tümüdür.

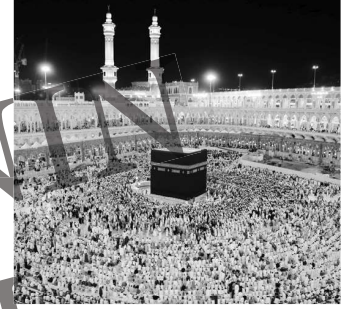
- İlk insanların yaşadığı dönemlerde insanlar avcılık ve toplayıcılıkla uğraşmış bundan dolayı mağara ve ağaç kovuklarında yaşamışlardır.
- **Tarım** keşfedilince insanlar tarım arazilerine yakın olmak için yerleşik hayata geçmişlerdir.

İlk Yerleşmelerin Ortak Özellikleri

- Elverişli iklim şartlarına sahip olması
- Verimli tarım arazilerinin varlığı
- Su kaynaklarının varlığı
- Yerleşim yeri seçiminde en önemli faktör iklimdir. İklimin uygun olduğu yerlerde insanlar su kenarlarına yerleşmeyi tercih etmiştir.
- Önce köyler kurulmuş, sonra köyler büyüyerek şehirlere dönüşmüştür.
- Şehirlerin büyümesi ve tarımın gelişmesiyle ihtiyaç fazlası ürünler ortaya çıkmış ve bu ürünlerin takas edilmesi sonucunda ticaret şehirleri doğmuştur.
- Ticari faaliyetlerin büyümesi ulaşım yollarının önem kazanmasına neden olmuştur. Bu durum insanların deniz kenarlarında şehir ve limanlar kurmasına yol açmış ve liman şehirleri doğmuştur.
- Şehirlerin büyümesi yazılı kuralların oluşmasına ve bunları uygulayacak bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gruplar zamanla gücü eline geçirince krallıklar doğmuştur ve idari şehirler oluşmuştur.
- İnsan nüfusunun artması, çeşitli dinî inançların belirli kutsal yerlerde yoğunlaşmasına neden olmuş ve dinî şehirler ortaya çıkmıştır.
- Madenlerin kullanılmaya başlanmasıyla maden şehirleri doğmuştur.
- Sanayi devrimiyle beraber şehirler göç almış ve sanayi şehirleri doğmuştur.
- Sanayi sonucu gelişen üretim, refah seviyesinin artması, iletişimin ve ulaşımın kolaylaşması insanları başka yerleri görmeye itmiş ve turizm şehirleri doğmaya başlamıştır.

Mağara Yerleşmesi

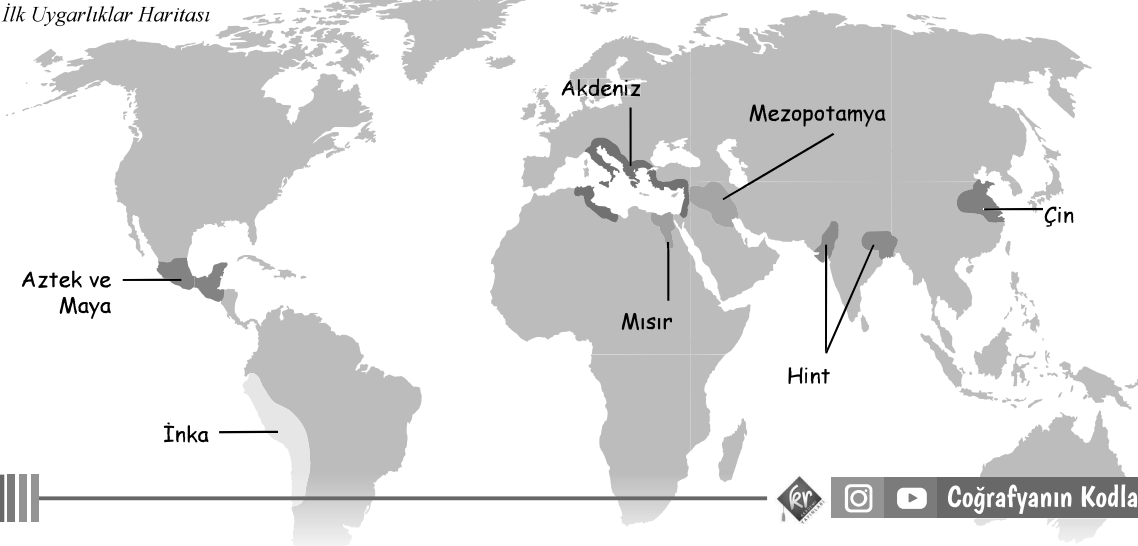

Dini Şehir (Mekke)

Sanayi Şehri

Dünya İlk Uygarlıklar Haritası

Yerleşmeleri Etkileyen Etmenler

Doğal Faktörler

1. İklim: Yerleşim yeri seçilirken iklim en önemli sınırlayıcı etkidir.

Dünya Üzerinde Yerleşmelerin Az Olduğu Alanlar ve Nedenleri:

- Çöllere: Sıcaklık değerlerinin yüksek olması
- Kutuplara: Soğuk iklim koşullarının etkili olması
- Ekvator Çevresi: Sıcaklık ve yağışın bol olması
Örnek olarak Ekvatorial bölgedeki Amazon ve Kongo Havzaları verilebilir. Ekvator'da yerleşim alanı olarak yüksek yerler tercih edilir.

2. Su Kaynakları: Su kenarlarına yerleşim kurma ilk uygarlıklardan günümüze kadar tercih edilmiştir. Bu yerleşim yerlerinin seçiminde suyun hem yaşamsal hem de ekonomik faaliyetlerde kullanılması etkili olmuştur.

3. Yer Şekilleri: Yüksek dağlık alanlarda yerleşmeler sınırlıdır. Dünya'da Kayalık, And, Alp ve Himalaya Dağları buna örnek gösterilebilir.

4. Toprak Yapısı: Verimli toprakların olduğu arazilerde yerleşmeler daha yoğundur. Delta ovaları, volkanik araziler buna örneklerdir.

5. Bitki Örtüsü: Gür ormanlar yerleşme için sınırlı yerlerdir. Ekvator'da Amazon ve Kongo Havzaları buna örnek gösterilebilir.

6. Kara ve Denizlerin Dağılışı: Dünya'nın %71'ini denizler oluşturur. Denizlerin varlığı yerleşmeleri sınırlandırır.

Beşerî Faktörler

- Önemli ulaşım güzergâhları üzerinde olan yerler, yerleşme açısından uygun yerlerdir.
- Bu tür yerlerde çeşitli ekonomik faaliyetlerin gelişmesi, iş imkânlarının artması nedeniyle göçler artmış yerleşme ve nüfus yoğunlaşmıştır.
- Teknolojinin ciddi anlamda ilerlemesi ve büyük bir ekonomik pasta oluşturması, teknolojinin ön planda olduğu şehirlerin yerleşim yeri açısından tercih edilmesini sağlamıştır.

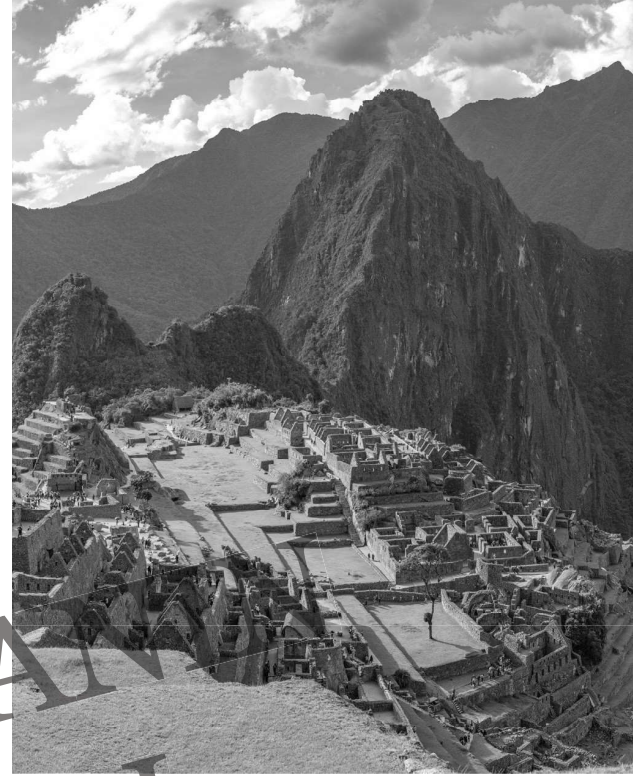
Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler

Doğal Faktörler

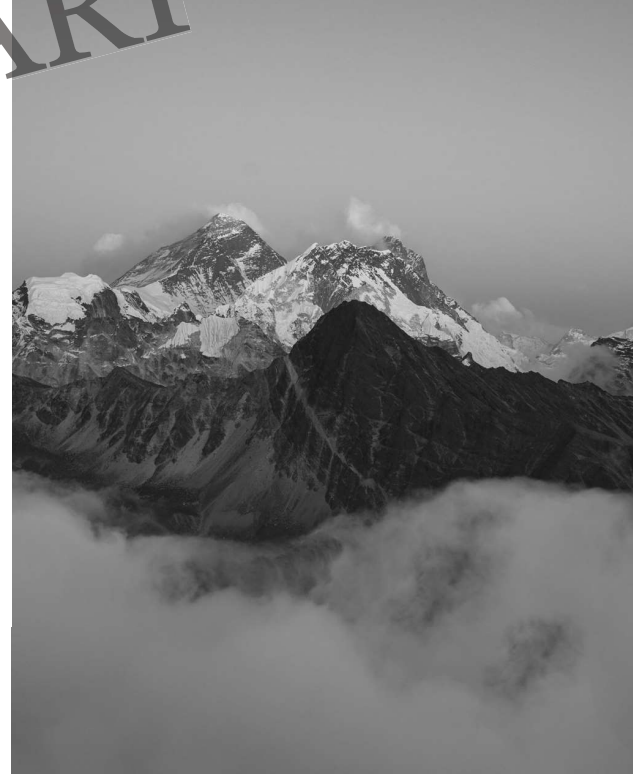
- İklim
- Su kaynakları
- Yer şekilleri
- Toprak yapısı
- Bitki örtüsü
- Kara ve deniz dağılışı

Beşerî Faktörler

- Ekonomi
- Ulaşım
- Göç
- Teknolojik gelişmeler

Machu Picchu, Peru

Himalaya Dağları

Yerleşme Dokuları

Yerleşme Dokusu: Bir yerleşim biriminde meskenlerin dağılışı düzenini ifade eder. Yerleşmeler yer şekilleri ve su kaynaklarına göre toplu ya da dağınık, yerleşme planına göre çizgisel, dairesel ve kıyı boyu yerleşmeler şeklinde sınıflandırılır.

- Dağınık
- Toplu
- Çizgisel
- Dairesel
- Kıyı Boyu

Dağınık Yerleşmeler: Evlerin birbirine uzak olduğu yerleşme tipidir. Karadeniz'de görülür.

Yerleşmelerin dağınık olmasının nedenleri:

- Su kaynaklarının bol olması
- Yer şekillerinin engebeli olması
- Tarım arazilerinin az olması
- Tarım arazilerinin parçalı olması
- Evlerin tarlaya yakın olması isteği

Toplu Yerleşmeler: Evlerin birbirine yakın olduğu yerleşme tipidir. Orta Asya'da, Orta Avustralya'da ve Orta Anadolu'da görülür.

Yerleşmelerin toplu olmasının nedenleri şunlardır:

- Su kaynaklarının sınırlı olması
- Yer şekillerinin düz olması

Dairesel Yerleşmeler: Bu yerleşmelerde okul, cami gibi birimlerin olduğu bir merkez bulunur. Evler bu merkezin etrafında yer alır. Dairesel yerleşmeler genelde düz arazilerde yaygındır. Yerleşmeye birkaç farklı yerden giriş vardır.

Kıyı Boyu Yerleşmeleri: Deniz ve göl kıyısı boyunca uzanan yerleşmelerdir.

Çizgisel Yerleşmeler

- Akarsu vadileri ya da yol kenarları boyunca uzanış gösteren yerleşmelerdir.
- Birçok yerde bu yerleşmelere rastlamak mümkündür.
- Özellikle Karadeniz'deki dere kenarlarındaki ilçe yerleşmelerinde görülür.
- Son zamanlarda yaşanan sel felaketlerinin nedenlerinin başında bu yerleşme türü gelir.

Mesken Tipleri

Meskenlerin yapımında kullanılan malzeme seçiminde iklim, çevredeki malzemeler ve gelir düzeyi etkili olmaktadır.

Ahşap evler: Yağışın fazla olduğu yerlerde görülür. Dünya'da en fazla Ekvatorial ve Muson bölgeleri ile Batı Avrupa'da görülür.

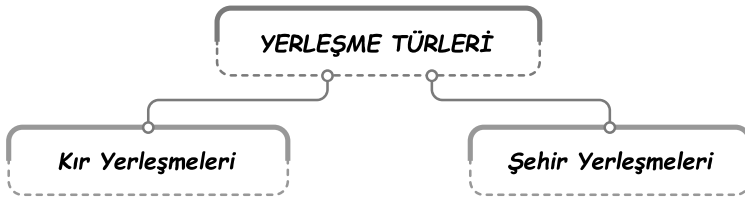
Taş evler: Taşların yoğun olduğu arazilerde kullanılır. Türkiye'de iç kesimlerde volkanik araziler çevresinde ve Akdeniz kıyı kuşağında rastlanır.

Kar evleri: Eskimoların sıkıştırılmış kardan yaptığı evlere igloo ismi verilir. Yüksek enlemlerde görülen mesken tipidir.

Toprak evler: Toprak ve saman karıştırılarak elde edilen kerpiçten yapılan evlerdir. Kurak ve yarı kurak sahalarda, taş ve ağacın olmadığı yerlerde yaygındır. Türkiye'nin iç kesimlerinde yaygındır. Dünya'da Orta Asya ve Afrika'nın kuzeyi gibi kurak yerlerde gözlenir.

Yerleşme Türleri**Yerleşmelerin Sınıflandırılma Kriterleri**

- Nüfus miktarları
- Ekonomik faaliyet türleri
- İdari statüleri
- Çalışan nüfusun sektörel dağılımı

1. Kır Yerleşmeleri

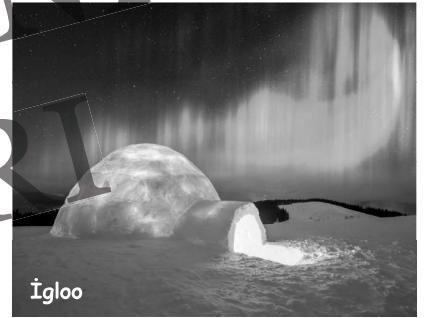
- Tarım, hayvancılık, ormancılık ön plandadır.
- Nüfusu 20.000'in altında olan yerlerdir.
- Gelişmişlik seviyesi düşük yerlerde yoğundur.
- Kapladığı alan dardır.
- Yerleşmelerde taş, toprak, ahşap binalara rastlanır.
- Genelde göç veren yerlerdir.

Ahşap

Taş

İgloo

Toprak

Kamış

Köy Yerleşmeleri

- Nüfusu 2.000'in altında olan yerleşmelerdir.
- Genel olarak tarım ve hayvancılık faaliyetleri yaygındır.
- Turizm, ormancılık ve balıkçılıkla uğraşan köyler de bulunur.

Kasaba (Belde)

- Nüfusu 2.000'den fazla 20.000'den az olan yerleşmelere verilen isimdir.
- Tarım ve hayvancılığın dışında küçük sanayi kolları gelişmeye başlamıştır. Bunlar genelde tarıma dayalı sanayi kollarıdır.

2. Şehir Yerleşmeleri

- Sanayi, ticaret ön plandadır.
- Nüfusu 20.000'in üstünde olan yerlerdir.
- Gelişmişlik arttıkça şehir yerleşmesi oranı artar.
- Kapladığı alan genişler.
- Evler betonarme yapılardan oluşur.
- Göç alan yerlerdir.
- Devlet binaları yoğun olarak bulunur.

Nüfus Miktarına Göre Kentler

Küçük Kent: Nüfusu 20.000 ile 100.000 arasında olan yerleşmelerdir.

Orta Büyüklükte Kent: Nüfusu 100.000 ile 500.000 arasında olan yerleşmelerdir.

Büyük Kent: Nüfusu 500.000 ile 1.000.000 arasında olan yerleşmelerdir.

Metropol Kent: Nüfusu 1.000.000'dan fazla olan yerleşmelerdir.

Mega Kent: Nüfusu 10.000.000'dan fazla olan yerleşmelerdir.

BİLGİ KÖŞESİ**YAYLA YERLEŞMELERİ**

Yaylalar dağların yüksek kesimlerinde çayırarla kaplı, genelde yazın hayvan otlatmak için kullanılan geçici yerleşmelerdir. Yaz mevsimi geldiğinde hayvanlar yaylalara çıkarılarak burada otlatılır. Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde bu amaçla kullanılan yaylalar Akdeniz'de aşırı sıcaklıklardan korunma amacıyla tercih edilir. Karadeniz'de son yıllarda turizm etkinlikleri yaylaların önemini farklı bir boyuta taşımıştır.

Köy Altı Yerleşmeleri

Geçici	Devamlı
➤ Yayla	➤ Mahalle
➤ Oba	➤ Divan
➤ Ağıl	➤ Mezra
➤ Dam	➤ Çiftlik
➤ Kom	

Dikkat Et!

Köy altı yerleşmelerinde ana ekonomik faaliyet hayvancılıktır.

Fonksiyonlarına Göre Kentler

➤ Tarım kenti	➤ Maden Kenti
➤ Sanayi Kenti	➤ Ulaşım Kenti
➤ Ticaret Kenti	➤ Dinî Kent
➤ Liman Kenti	➤ İdari Kent
➤ Turizm Kenti	

Dikkat Et!

Bir şehirde bu fonksiyonlardan birkaçı ya da tamamı bulunabilir.

Örnek: İstanbul, İzmir, Ankara

Ancak şehirler hâkim fonksiyon ya da fonksiyonlarıyla ön plana çıkmaktadır.